

GÓLI KORNÉLIA

„Őrült pörgés volt”

Döbrei Dénessel a nyolcvanas évek szabadkai színházi életéről

– Akkor szerződöttél friss diplomás színészként Szabadkára, amikor Ljubiša Ristić lett a Népszínház igazgatója...

Befejezetem az Akeszt, kaptam egy szerepecskét a *Lócsiszár virágvasárnapjában*, és elkezdtünk próbálni. Ez nekem nem igazán tetszett, mert én valahogy mindig másként gondolkodtam a színházról.

– Mikor volt ez?

1984-ben, még mielőtt ide szerződtem volna. Kovács Frigyes volt a Magyar Társulat művészeti vezetője. Az évad végéig próbáltunk, és úgy volt, hogy majd őszre fejezzük be az előadást, az új évadban. Elmentem nyaralni, aztán ősszel felhívtam Frigyest, hogy megtudjam, mi a helyzet. Azt mondta, nem tud semmit, mert új igazgató van, és másnap menjek be, mert az új igazgató beszédet fog tartani az egész társulatnak. Ljubiša Ristić a beszéd után azt mondta Gyenes Zita évfolyamtársnőmnek és nekem, hogy beszélni akar velünk. Megkérdezte, szeretnénk-e Szabadkán dolgozni, mert ha igen, akkor jöhetünk. Nem ajánlott szerződést, csak annyit mondott, hogy itt lehetünk a színházban. De aztán nagyon gyorsan a társulat tagjai lettünk, az volt a feltétel, hogy diplomázzunk le. Ezért én gyorsan megcsináltam a monodrámát: a *Bolyai estéjét* írtuk át Beszédes Istvánnal. Ljubiša megnézte az előadást, és vajdasági turnét szervezett a produkciónak. Nekem fiatal színészként fantasztikus dolog volt, hogy van egy ember, aki foglalkozik velem. És nem csak velem. Amúgy meg rengeteg munka volt. Több helyszínen dolgoztunk egyszerre, rengeteg új ember jött. A volt Jugoszlávia minden részéből érkeztek ide fiatalabb és idősebb színészek. Ez a sokszínűség hihetetlen energiákat szabadított fel bennünk. Egyszerre azt éreztem, valóban foglalkozom a színház művészetével. Szóval örült pörgés volt.

– *Azért a Népszínházban mégiscsak létezett már egy, főleg idősebb tagokból álló társulat. Milyen volt az ő viszonyulások hozzátok?*

Az az igazság, hogy én nem foglalkoztam ezzel. Engem az érdekelt, amit csinálunk, mert ott volt az a rengeteg fantasztikus ember, akikkel találkoztam. Megismerhettem Esterházy Pétert és Jeles Andrást. Amikor fiatal az ember, sokkal nyitottabb. És ott volt a klub. Előadások után lehetett üldögélni, beszélgetni.

– *Nem zavart a nyelvi mixtúra?*

Hát, nem volt egyszerű, hiszen horgosi gyerek vagyok. A katonaságnál kezdtem el valamennyire beszélni szerbül, de amikor itt elindult ez a kavalkád, ez nem volt kérdés. Ha akadtak is nyelvi problémáink, valahogy mindig megoldódtak, és megtaláltuk a közös nevezőt. A nyelv problémaként akkor jelentkezett, amikor a színpadon kellett szerbül beszélni. Lazar Stojanović rendezett előadást *Bayreuth International* címmel, és rám osztották a főszerepet, rengeteg szöveggel. Ott egy kicsit problémás lett a nyelvtudás, de kaptam egy lektort, és vele tanultam a szöveget. Nada Kokotović koreodrámaiban nem nagyon kellett beszélni, ott főleg tánc volt, a többi pedig, amiben játszottam, magyarul ment.

– *Nagyon lelkesnek tűnsz most is, amikor erről beszélsz. Nem lehet mégis, hogy csak a fiatalság szépítette meg az emlékeket?*

Ez nagyon fontos pillanata volt az életemnek. De lehet, hogy azért élttem meg így, mert én magam kerestem ezeket a kapcsolatokat. Volt egy házam Szabadkán, ami állandóan nyitva állt mindenki előtt. Nagyon fontosak ezek a barátságok és ismeretségek. Ljubiša Ristićtyel kapcsolatban pedig még az is hihetetlen, hogy mindenkit ismert. Idejött és mindenkiről tudott valamit. Amikor elkezdtük a *Madách-kommentárokat* csinálni, akkor itt volt Végel László, Gottesmann Tibor, Tolnai Ottó, Dragan Klaić és Borka Pavićević. Rengetegen érkeztek az akkori Jugoszláviából, akik dramaturgiával, esztétikával vagy színházelmélettel foglalkoztak. És a klubban előadásokat hallgattam, mert leültem velük beszélgetni, és olyan dolgokat tudtam meg a színházról, amikről fogalmam sem volt. Mi ugyanis Újvidékről, az Akadémiáról nem nagyon mozdultunk ki, esetleg a BITEF-re időnként eljutottunk, de nem volt igazi rálátásunk arra, hogy milyen is az európai színház, mint ahogyan

a mostani fiataloknak is kevés rálátásuk van. Nem volt lehetőségünk találkozni másképpen gondolkodó emberekkel, csak azt ismertük, amit a tanáraink átadtak nekünk. Mondjuk, én feljártam Budapestre mozgás-
színházi tanfolyamokra, csak mert érdekelt, és mindig vonzott a kortárs fiatal írók társasága, ezért az újvidéki Magyar Tanszék hallgatóival barátkoztam sokat. Előfordult, hogy valaki Magyarországról hozott egy könyvet, olyankor összeültünk hatan-heten, és egy éjszaka átolvastuk. Ilyen dolgokban találtam meg magam. És a Ristićnél töltött időszakban az volt a különleges, hogy olyan emberekkel dolgoztunk együtt, akiknek teljesen más rálátásuk volt a dolgokra, közben mégis meg tudtuk találni a közös hangot.

– *Ez meddig tartott?*

1989 tavaszáig.

– *Miért mentél el 1989 tavaszán?*

1988-ban Újvidéken megnéztem Nagy József egyik előadását, mert játszott benne egy kedves ismerősöm, aki valójában azt szeretne volna, hogy átvegyem a szerepét, mivel ott akarta hagyni a formációt. A szerepét végül ugyan nem vettem át, de Nagy József meghívott, hogy dolgozzak vele a következő előadásában. Kértem egy kis gondolkodási időt, mert nekem soha nem jutott eszembe, hogy elmenjek, azután mégis elmentem márciusban, ami, hát... Nagyon összevesztünk Ljubišával. Hónapokig nem is beszélünk. Egy ideig úgy oldottuk meg, hogy két hetet Franciaországban dolgoztam, két hetet pedig itthon, mert sok előadásban játszottam, és nem lehetett rögtön leváltani.

– *Összevesztetek a döntésetek miatt. Ezt lehet úgy értelmezni, hogy azért tudott műhelyteremtőként létezni, mert teljes mértékben magához láncolta az embereket?*

Igen. Annyira lefoglalt minket, hogy nem is volt időnk másra gondolni. Reggel másfél órás torna, utána délelőtt és délután próba, este előadás.

– *A szabadkaiak hogy vélekedtek erről? Neked volt kapcsolatot a civil szférával?*

Persze. Szabadkán jártam középiskolába, tehát ott voltak az osztálytársaim, de igazi barátaim akkor lettek, amikor a színházhoz kerültem. Jól éreztem magam a városban. Sokan bejártak a klubba, olyanok is, akik nem voltak

színházi emberek, csak érdekelte őket, ami ott zajlott. Persze tudok ellenpéldát is mondani. Találkoztam valakivel, aki írt egy elmarasztaló kritikát az egyik előadásunkról, és társaságban elmondta, hogy meg sem nézte. A városban sokan nem szerették ezt a több helyen zajló kultúrsokkot. Úgy látták, hogy Ristić tönkreteszi a színházat. Azzal, hogy megszüntette a két társulatot, és egybeolvasztotta a magyar és a szerb drámát, rengeteg embert felháborított. Én nem úgy gondoltam a munkánkra, hogy mi tönkretesszük a színházat, mert belülről építettük. A munka, amit mi elvégeztünk, nem rombolás volt. Aztán politikailag... Abban az időben a szabadkai színházban sok pénz volt. Természetesen ezt nem lehetett volna megcsinálni, ha nincs biztos anyagi háttere a dolognak. Ezt is sokan feszegették városszerte.

– *Azzal, hogy 89-ben elmentél, nem nézted végig ennek a korszaknak a leépülését, és még egy fontos dolog: nem voltál itt a háborús években. Szoktál azon gondolkodni, hogy mi lett volna, ha maradsz?*

Nem igazán. A jelenben élek. Mert most, ahogy visszajöttem, lettek problémáim azzal, hogy újra itt vagyok. Nem lehet visszatérni huszonpár év után a nagyvilági életből... Vagyis lehet, de egész másként térsz vissza. Meg a háború is megtette a magáét... A barátaim, akikkel dolgoztam, szinte mind elmentek.

– *A generációból mindenki külföldön van?*

Igen, majdnem mindenki.

– *Ristić politikai karrierjéről mi a véleményed?*

Én akkor már nem voltam itt. Sosem láttam őt politikusi minőségben.

– *Pedig az volt.*

Ez tény és való. De én ezzel nem tudtam mit kezdeni. Mindenkiel tartottam a kapcsolatot: Dušan Jovanovićyal, akivel később is együtt dolgoztam; Dragan Klaićnál jártam Hollandiában; Haris Pašovićyal és Rade Šerbedžijával is volt közös munkánk. Ha úgy vesszük, kívülről voltam részese annak, ami történt, hiszen ők ecsetelték nekem a részleteket.

– *És a legközelebbi munkatársai hogyan „ecsetelték” ezt?*

Ristić mindig nagy Jugoszláviában gondolkodott. Szerintem akkor is abban bízott, hogy ő majd összetartja ezt az országot, ezt a kulturális teret.

– *A barátai, akiket felsoroltál, szintén lemorzsolódtak?*

Nem lemorzsolódtak, hanem nem beszéltek vele. Egyszerűen nem találkoztak vele. Azt hiszem, Dragan Klaić volt az egyetlen, aki megpróbálta megérteni őt és kapcsolatban maradni vele, de utána mindenki elzárkózott tőle. Pedig nagy részükkel a hatvanas évek óta együtt voltak. Valami ideát próbáltak felépíteni a színházon belül is. Volt egy elképzelésük az egész jugoszláviai térről, ami ezzel a háborúval teljesen fölborult.

– *Szabadkán Ljubiša Ristić neve sokakban vált ki ellenszenvet mind a mai napig.*

Pedig ő például megnyitotta a zsinagógát, és csak innen kezdve figyeltek oda rá mint épületre, egészen addig az enyészetnek volt kitéve. Megnyitotta a Jadrant, amikor rájött, hogy a színház mellé kell egy másik tér is... Keresett, építkezett, próbálkozott. Nem zárta el magát az itteni emberektől. Bevonta a magyar irodalmárokat, művészeket a gondolkodásba, a munkafolyamatba. Ha belegondolunk, mielőtt ő megérkezett, volt egy szerb és egy magyar társulat, amik nagyrészt népszínműveket állítottak színpadra, aztán jött Vicsek Károly, aki egy kicsit felkavarta az állóvizet, a *Zöld hajú lánnyal* például.

És egyszer csak érkezett egy nagyvilági figura, aki beletúrt mindenbe. Attól a pillanattól kezdve nem voltak szabályok. És akkor jöttek Szlovéniából, például Dragan Živadinov, a Gledališče sester Scipion Nasice megalapítója, a Laibach, az IRWIN, akik megalapították a Neue Slowenische Kunstot. Egész más energiák és másképp gondolkodó emberek gyűltek össze: Roberto Ciulli, Branko Brezovec, Rahim Burhan rendezett Szabadkán, utóbbi a roma Pralipe színház megalapítója. És akik itt dolgoztak, azoknak sem az volt a rutinjuk, hogy létrehoznak négy produkciót egy évben, lejátsszák pár este, és mennek haza a családjukhoz. Arról szólt a történet, hogy felejtse el a privát életedet, mert vagy száz százalékosan átadod magad ennek a világnak, vagy soha nem leszel igazán a része. És teljesen normális, hogy a társulati tagoknál ez kicsapta a biztosítékot. Lehet, hogy én is hasonlóképpen viselkedtem volna, ha addigra kialakítottam volna egy hasonlóan nyugodt életmódot.

– *Biztos, hogy a megfelelő pillanatban találkoztál ezzel a színházi szemlélettel és munkamódszerrel, és a megfelelő pillanatban vettél búcsút tőle. Ha belegondolsz, a háború miatt egy világ omlott össze az emberekben, és köz-*

ben valóban összeomlott egy egész ország... Lehet, hogy ez is közrejátszott abban, hogy a ristići éra szárnyalása szép lassan véget ért.

Bizonyára így van. Emlékszem Ristić első beszédére a Népszínházban. Állt a színpad előtt a nagy bajuszú, alacsony, furcsa testű figura, és másfél óráig mesélt arról, hogy milyen kulturális teret akar Szabadkán felépíteni. Volt egy olyan mondata, miszerint ez hét évig fog tartani. Hét év után meg fog szűnni. Szerinte a harmadik vagy negyedik évben eléri a csúcst, amit még további három-négy évig nagyjából fenn tud tartani. És a hetedik év után vége. Elmonda, hogy nála így működnek ezek az alkotói periódusok, de ugyanakkor reméli azt is, hogy ez alatt az idő alatt kisebb csoportok fognak megalakulni a város különböző pontjain. Elindul egy másfajta színházzemlélet, és más módon is foglalkoznak majd az emberek a színházzal.

ÉJIDŐ

